

Türkiye’de Çocukluk Sosyolojisi

DOI: 10.26466/opus.727041

*

Özlem Aydoğmuş Ördem*

* Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi

E-Posta: ozlemordem@gmail.com

ORCID: [0000-0002-9896-3037](https://orcid.org/0000-0002-9896-3037)

Öz

Çocukluk sosyolojisi alanı son yıllarda fark edilmeye başlanması ile birlikte sosyoloji disiplini içerisinde bağımsız bir disiplin olma yolunda ilerlemektedir. Sosyoloji disiplini içerisinde aile sosyolojisinin hâkim olması, psikoloji alanında ise gelişimsel psikolojinin ve sosyalizasyon kavramının alan yazına hakim olması çocukluk sosyolojisinin ortaya çıkışını geciktirmiştir. Tarihsel olarak da çocukların ayrımcılık yaşamaları ve ikinci plana itilmesi bu disiplinin ancak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çalışma, eleştirel refleksif yöntemi temeline dayanmaktadır. İkilikçi ve süreklilik paradigmatları çerçevesinde araştırmacı Türkiye’deki çocukluk sosyolojisini oryantalist, oksidentalizm, modernleşme, yeni çocukluk sosyolojisi gibi kavramlarla sınıflandırarak eleştirel bir refleksiyon ile yorumlamıştır. Türkiye’de yeni çocukluk sosyolojisinin sürekliliğe ve sürece dayalı ilerlemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, neoliberal politikalar karşısında çocukların piyasa kültürüne karşı çıkararak eleştirel ve dönüştürücü rol almaları gerektiği savunulmuştur. Türk toplumu oryantalist ve oksidentalist düşünce tarzlarının dışına çıkararak söylemsel Batı’ya yapıbozuma uğratarak yeni bir çocukluk sosyolojisi alanının imkanlarını açabileceği tartışılmıştır. Yeni çocukluk sosyolojisi, sürekliliğe vurgu yapan, sürece önem veren, yeni söylem alanları açabilen, katılımcı roller alabilen ve dönüşüm yaratabilen çocuklar ile birlikte, bu alanın bağımsız bir disiplin olarak disiplinlerarası bir yöntemle direnme alanlarını oluşturabileceği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk modernleşmesi, yeni çocukluk sosyolojisi, modernite, dikotomi, süreklilik

Childhood Sociology in Turkey

*

Abstract

Childhood sociology has started to be noticed only in recent years and is on the way to become an independent discipline within the discipline of sociology. The dominance of family sociology in the discipline of sociology, and the development of psychology and socialization in the field of psychology, delayed the emergence of childhood sociology. Historically, children experienced discrimination and being pushed to the second plan caused this discipline to appear only after the Second World War. This study is based on critical reflexive method. New childhood sociology in Turkey has been interpreted with a critical reflection by classifying it with concepts such as Orientalism, Occidentalism and modernization within the framework of dualism and continuity paradigms by the researcher. It is emphasized that the new childhood sociology should be based on continuity and process. In addition, it has been argued that children should play a critical and transformative role in the face of neoliberal policies by opposing market culture. It has also been discussed that Turkish society can open up the possibilities of a new field of childhood sociology by deconstructing the discursive West by going beyond the Orientalist and Occidentalist ways of thinking. New childhood sociology, as an independent discipline, can create areas of resistance through an interdisciplinary method with children that emphasize continuity, value the process, open new discourse areas, take participatory roles and create transformation.

Keywords: *Turkish modernization, new childhood sociology, modernity, dichotomy, continuity*

Giriş

Sosyoloji disiplini içerisinde çocukluk sosyolojisi çok geç ortaya çıkmış bir alt disiplindir ve sosyolojinin bir disiplin olarak kuruluşundan itibaren çocuklar aile sosyolojisi başlığı altında ele alınmıştır (Mayall, 2013). İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra feminizm çalışmalarının hız kazanması ile birlikte çocuklar da ayrı bir kategori olarak gündeme gelmiştir. Fakat feminizm alanında önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen çocuklarla ilgili yasal ve fiili eylemler hala çözüm beklemektedir (Oakley, 1994). Bugün dünyada en çok kullanılan ve istismara maruz kalan grup çocuklardan oluşmaktadır (Mendel, 2005). Ayrıca çocukluk olgusu son yıllara kadar sadece Batı çerçevesinde ele alınmıştır ve Avrupa dışındaki çocuklar son dönemde konu edilmeye başlanmıştır (Corsaro, 2017). Bir Batı ülkesi olarak görülen Amerika ise çocuk hakları sözleşmesini hala imzalamamıştır. Bu yüzden Amerika’da sağlık, eğitim ve ekonomik eşitsizlik çocukların yaşamını tehdit etmekte ve yoksulluğunu arttırmaktadır (Aronowitz ve Giroux, 2003).

Bu çalışmada Batı ideal bir modernite aracı olarak görülmemektedir. Aksine Batı, Said’in (1977) oryantalizm ile ilgili düşünceleri çerçevesinde söylemsel bir Batı olarak yorumlanmıştır. Türk toplumunun kendi pratikleri olduğu ve olması gerektiği tartışılmıştır. Doğu- Batı ayrımının yapıldığı yerlerde Batı’nın söylemsel bir kurgu olduğunun farkındalığı ile Türkiye’de çocukluk sosyolojisinin çok katmanlı bir süreç yaşadığı gösterilmiştir. Ayrıca, çocukluk sosyolojisi postkolonyal ve postyapısalcı kuramlar çerçevesinde henüz yeterli düzeyde ele alınmamıştır (Corsaro, 2017; Heywood, 2017; Postman, 1995). Neoliberal politikaların birkaç ülke hariç tüm dünyada baskın olması çocukları kırılgan ve güçsüz hale getirmiştir (Harvey, 2007; McLaren & Jaramillo, 2010). Avrupa’nın sadece bazı ülkelerinde çocuklarla ilgili önemli adımlar atılmış fakat çocuk sorununu tam anlamıyla çözecek somut adımlar atılmamıştır (Jenks, 1996). Türkiye’de çocukluk sosyolojisi bağlamında Batı bir ideal olarak görülmüştür. Fakat bu Batı aslında söylemsel bir Batı’dır ve oryantalist bir söylemle kendini ideal olarak kodladığı söylenebilir (Parla, 2012; Said, 1977). Ayrıca, Avrupa ya da Batı denince homojen bir yapı anlaşılmalıdır. Aksine Batı söylemsel alanda bile olsa bir bütünlük göstermemektedir, heterojen ve rizomatik bir yapıdadır. Zihindeki homojen ve belirsiz Batı ile gerçekte yaşayan Batı arasında önemli farklılıklar vardır. Dolayısıyla, Batı ve Avrupa söylemsel olarak çocukluk sosyolojisinde ken-

dini sorunsuz ve üst bir kültür olarak kodlayabilir. Bu söylemsel düzenin yapısöküme uğratılarak Fransa, Belçika, Hollanda, İngiltere ve İspanya gibi kolonileştiren ülkeler, kendi dışındaki ülkelere geride çok büyük sorunlar bırakmıştır ve çocuklar da bu kolonyal sürecin zayıf halkaları olarak güncelliğini korumaktadır. Türkiye, Avrupa ülkeleri tarafından kolonileştirilememiştir, ancak Avrupa, tüm kolonyal tarihi pratiklerine dayanarak söylemsel bir Batı yaratarak Türkiye'deki çocukluk sosyolojisini de etkilemiştir. Çünkü Türkiye'deki akademik çalışmaların büyük bir bölümü, Türkiye'deki çocukluk sosyolojisi dahil olmak üzere, Batı alanyazınından etkilenerek Avrupa bağlamında yorumlanmaktadır. Batı söylemi çerçevesinde son yıllarda Türkiye'de çocukluk sosyolojisi ile ilgili çalışmalar artmaya başlamıştır (Akbaş ve Atasü, 2009; Bumin, 1998; Eraslan, 2015; Ercan, 2011; Güçlü, 2016; Gürdal, 2013; Karabıyık, 2018; Şirin, 1999, 2018; Tan, 1994). Araz (2013) ve Ortaylı (2009) diğer araştırmacılardan farklı olarak çocuğun durumunu Osmanlı tarihi içerisinde ele almıştır. Batı ile olan ilişki resmi olarak Tanzimat'tan itibaren başladığı için çocukluk sosyolojisi de günümüze kadar çok katmanlı bir şekilde ilerlemektedir.

Bu çalışma Türkiye'deki çocukluk sosyolojisini eleştirel refleksiyon yöntemini kullanarak incelemeyi hedeflemektedir. İkilikçi düşünme paradigmasının tersine bu çalışma sürekliliği vurgulamaktadır. Ayrıca söylemsel ve sözde Batı'nın homojenik ve evrensel iddialarının tersine, Türk toplumunun diyalektik bir anlayışla ve diyalojik iletişimle kendi çocukluk sosyolojisini disiplinlerarası bir yöntemle ve katılımcı bir yaklaşımla pratik ve kuramsal olarak ele alması gerektiği savunulmuştur.

Türkiye'de Çocukluk Sosyolojisinin Tarihi

Türk modernleşmesi süreci ile birlikte Batılı kaynaklardan yapılan çeviriler aracılığı ile çocukla ilgili çalışmalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde neredeyse her alanda ikilikler ön plana çıkmaya başlamıştır (Mardin, 2001). Eğitim, politika, sosyal yaşam, sanat, müzik, çocuk yetiştirme pratikleri, kültürel pratikler ve aile yaşamında doğu-batı ikilemi ortaya çıkmıştır. Batı karşıtlık ilişkisi içinde yorumlanarak hem olumlu hem olumsuz olarak anlaşılmuştur. Günümüze kadar bu ikilik ve çoklu yorumlar devam etmektedir. Batı ile karşılaşma hem kriz hem de ilerlemenin bir aracı olarak görülmüştür (Meriç, 1983; Ortaylı, 2015).

Osmanlı aydınları uzun süre Batı’nın modernleşmesine, felsefesine, çocuk konusuna ve anlayışına uzak kalmıştır. Özellikle geleneklerin sürdürülmesi ve din baskısı, modern eğitim felsefesini ortaya çıkaramamıştır. Osmanlı’nın geleneksel eğitim anlayışındaki ideal insan tipi dindar, itaatkâr, çekingen ve soru sormayan olarak gözükmektedir (Sağlam & Aral, 2017). Çocukların sosyalleşme alanı mahalle mektepleridir. Ayrıca halkın okumayazma eksikliği çok önemsenen bir konu olmamıştır. Tanzimat döneminde istenen yenileşme hareketleri eğitimden çok askeri alanda olmaktadır (Mardin, 2001). Akyüz (1982) eğitimin verildiği okullaşma alanlarında Sıbyan ve Rüşdiye mekteplerinin dışında, daha üstünde olan Darülfünunun kurulması istendiğini belirtmiştir. 1846’da Meclis-i Maarif Umumiye öğretmen, ders kitapları, farklı eğitim metodları gibi eğitim sorunlarını ele almaya başlamıştır. Tanzimat döneminde sıbyan okulları iptidai okullara dönüşmüş ve Rüşdiye okulları önem kazanmıştır (Akyüz, 1982). 1862’de iptidai mektepleri ilkokul, rüşdiyeler ortaokul, idadi okullar ise lise olmuştur. II. Abdülhamid döneminde 1876 Kanun-i Esasi ile kız ve erkek çocukların eğitimden eşit faydalanması konusu yasal anlamda kabul edilerek ilköğretim zorunlu hale gelmiştir (Akyüz, 1982). Dersler Osmanlılık ve Osmanlı tarihi olarak ele alınmış, Rüşdiye ve İptidai okulları birleşerek ilköğretime geçirilmiştir. Osmanlılık düşüncesinin temelinde Türkçülük ve İslamcılık yer almaktadır (Akyüz, 1982). Muhafazakâr temelli bir düşünce sistemi söz konusudur. II. Abdülhamid’e muhalefet olarak ortaya çıkan Jön Türkler grubu aydın, bürokrat, subay ve askeri okul öğrencilerinden oluşmuştur. Jön Türklerin içinde yer alan İttihat ve Terakki cemiyeti aile ve kadın konusunu gündeme getirmişlerdir (Akyüz, 2011). 1908 sonrası her alanda milliyetçilik akımı etkili olmuştur. Bu akım ile Türklükten ve yaşam tarzlarından bahsedilmiştir. II.Meşrutiyet döneminde milliyetçilik akımının getirmiş olduğu anlayış devam etmiştir. Anaokulları açılarak erken dönem eğitime de önem gösterilmiştir. Hatta üst sınıf aileler için Yahudi ve Ermeni öğretmenler getirilmiştir. 1914’te Montessori, Froebel, Pestalozzi gibi yöntemler ders içeriklerinde uygulanmıştır (Akyüz, 1982). Çocukların zihinsel, bedensel ve psikolojik gelişimleri önemsenmiştir. Çocuklara anadil, musiki, kukla oyunları, drama, jimnastik, resim, kâğıt, ahşap, çamur işleri gibi yaratıcılığa yönelik farklı dersler verilmiştir. Okullarda yurttaşlık eğitimi ile yeni ve modern bir çocuk paradigması oluşmuştur. Çocuk gazeteleri, edebi tercümeleler, çocuk hikâyeleri gibi birçok farklı alan ilk Tanzimat döneminde ortaya çıkmıştır.

Eğitim hakkı konusunda kadın ve çocukların özgürleşmesi yolunda atılan adımlar gazete ve dergilerde de ele alınmıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet reformları ile kadın dernekleri, kulüpleri, gazete, dergi, edebiyat gibi alanlarda entelektüel kadın imgesi ortaya çıkarılmıştır (Yılmaz, 2017). Jön Türklerde güçlü kadın imgesi irade sahibi, eğitilmiş, çalışan, çocuğunu tek başına yetiştiren olarak tanımlanmıştır. Osmanlı'da uzun süre çocuk, devlet ve aile tarafından pasif özneler olarak algılanmıştır. Osmanlı'nın batılılaşma sürecinde çocuğun devlet ve toplum tarafından koruma altına alınması, çocuğun bireyselliğini kazanması açısından olumlu görülmüştür (Ortaylı, 2015). Yenileşme hareketleri ailenin çocuğa olan bakışını da etkilemiştir. Ailenin en öncelikli amacı topluma iyi vatandaşlar yetiştirmek olmuştur (Ortaylı, 2009; Parla, 1990) İdeal anne ve baba, ideal çocuk anlayışı baskın hale gelmiştir.

Avrupa sanayi çağında bireyler serbest, eşitlikçi, özgürlükçü, üretim ve tüketimin ortak yapıldığı bir aile yapısını oluşturmaya çalışmıştı (Ortaylı, 2009). Osmanlı'da erkek kol gücüne dayalı zanaat ve ticaretle uğraşan, kadın ise çocuklarını terbiye eden, çamaşır yıkayan, yemek pişiren, misafir ağırlayan, ibadetini yapan, eve düzen veren kişi rolündeydi. Çocuklara az konuşmak telkin edilirdi. Türk İslam terbiyesi evde, okulda, tekkelerde çocuklara verilirdi (Ortaylı, 2009). Okulda çocuk tuvalete gitmek isterse bunu doğrudan söyleyemezdi. Çocuklar ilk eğitim ve öğrenimlerinde önce alfabe, sonra Kur'an ve namaz, on iki yaşından sonra ise, camilerde ulema derslerine girerlerdi. Ayrıca derslerde Arapça, Farsça dilleri, şiir, ahlak, aritmetik gösterilirdi. Bu süreçte ev ile okul terbiyesi paraleldi (Akyüz, 1982; Ortaylı, 2009)

Tanzimat döneminin sonlarına doğru mürebbiye ve lalaların varlıklı ya da konak ailelerin çocuklarına eğitim vermek için getirildikleri bilinmektedir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi romanlarında özellikle mürebbiyelikle ilgili bölümler yer almaktadır (Ortaylı, 2009). Örneğin; Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Mürebbiye romanında, mürebbiyenin fedakârlık, sevgi, merhamet, iffet gibi değerleri değiştirdiği yönünde mesajlar söz konusudur. Romandaki karakter olan Fransız mürebbiye Angel'in konağa gelmesi ile aile içinde namus, iffet, fedakarlık, sevgi, merhamet gibi değerleri değiştirdiği vurgulanmıştır. Bunun dışında romanlarda işlenen babasızlık olgusuna da vurgu yapılmaktadır. Ahmet Mithat Efendi'nin Felatun Bey ve Rakım Efendi romanında, Rakım karakteri, ahlaklı kişiliğiyle hem batı hem de İ-

lam kültürüne yakın yaşayan, topluma örnek olabilecek biri, Felatun karakteri ise ahlaktan uzak, toplumdaki kopuk ve batı özenticiliği içinde olan biri olarak gösterilmiştir. Rezaizade Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası* romanında işlenen Bihruz bey sendromunda aile eğitimi almamış bir kişi olarak verilir (Mardin, 2009; Moran, 2010). Bu romanlarda verilmek istenen mesaj, babasız çocukların otorite yoksunluğundan dolayı ahlak dışına yönelebilecekleri konusunda olmuştur (Moran, 2010; Parla, 1990). Baba yoksunluğunu yaşayan çocuklar alafangalığı yanlış yaşayan ve yoldan çıkan kişiler olarak gösterilmişlerdir. Bu dönemin romanlarında anne dürüst, aydın, ahlaklı, ilerlemeci, sorumlu çocuklar yetiştiren, çocukları üzerinde çok etkin olan kişilerdir (Parla, 1990). Çalışmayan, dindar, ahlaklı, dikiş-nakiş bilen, kızlarına ileride kendi çocuklarının mürebbiyesi olacağına eğitimi veren, çocuklarının Türkçeyi düzgün konuşmasını sağlayan, din ve ahlak eğitimi veren kutsal kişiler olarak tanımlanmaktadır. Pasifleştirilen anne modelinin çocuk üzerindeki etkisi, iradesiz anne algısı şeklinde oluşmaktadır. Bundan dolayı, annelerin hayallerinde erkek çocuklarının devlet kademelerinde yükselecek olması ki bu üst erkek tiplemesini ortaya çıkarır, kızlarının evlenmesi ve çocuklarının olması yer almaktadır (Moran, 2010).

Erken Türk modernleşmesinde karşımıza çıkan alafanga, züppe, miras-yedi, yalancı, mürebbiye, dadı/lala, farklı anne ve baba otoriteleri ve batılılaşma kavramları, Tanzimat döneminin toplumsal yaşam tarzları içinde çocuğun edindiği yeri modernleşme bağlamında değerlendirilmektedir (Mardin, 2009). Osmanlı’da modernleşme iki farklı anlayışta olmuştur. Modern çalışan batılı ebeveynler, geleneksel değerlerini koruyarak çocuklarına eğitim aldırıyorsa bu durum batıyı taklit olarak yorumlanmıştır. Diğer görüş ise, modernleşmeye direnen ebeveynler batılı eğitimin çocuklarının ahlakını bozacağını düşünerek modernleşmeyi bir baskı aracı olarak yorumlamıştır (Mardin, 2009; Moran, 2010; Parla, 1990). Modernleşmede, bireysel özgürlüklerin yaygınlaşmasıyla çocuk kendi kimliği ile var olma anlayışı oluşmuştur. Erken Türk modernleşmesinde milliyetçilik akımı ön plana çıktığı için çocuk da bu ideolojinin bir nesnesi olarak görülmüştür. Çocukluk ile kurulmaya çalışılan ideal tip, kurulacak olan ulusun da ideali olmuştur. Çocuk ideolojisi hizmet edendir. Ahmet Mithat Efendi, çocuk terbiyesinin bir medeniyet meselesi olduğunu vurgulamıştır (Deniz, 2008) Bu süreç yetişkin ve çocuklarda karmaşık ve belirsiz ilerlemiştir. Çocukların yaşadığı kimlik ve değerler çatışması, aslında Osmanlı’daki elit ve bürokratik kes-

min de yaşadığı bir çatışma olmuştur (Mardin, 2001, 2009). Eğitim batılılaşma sürecinde en önemli değişim basamağı olarak görülmüştür.

Yöntem

Bu çalışma eleştirel bir refleksiyon çerçevesinde Türkiye'deki çocukluk sosyolojisini ele almaktadır. Bu çerçevede, ikilikler ve süreklilik kavramlarına vurgu yapılarak Türkiye'de çocukluk sosyolojisi tartışılacaktır. Refleksif çalışmalarda araştırmacı belli bir konuya ilişkin eleştirel düşünür ve kavramları sınıflandırır (Morley, 2014). Bu tür çalışmalarda araştırmacı kendi özel disiplini içerisindeki alan yazını detaylı okuduktan sonra deneyimlerine ve gözlemlerine dayanarak yeni yorumlar getirmeye çalışır (Daley, 2010). Refleksif çalışmalar keşfedici ve süreçseldir ve yorumları idyografiktir (Morley, 2014). Refleksif çalışmaların en önemli özelliği yaşadığı deneyimleri kategorileştirmek ve eleştirel yorumlamaktır. Ayrıca Foucaultcu (1972) ve Saidci (1977) anlamda söylemsel düzeni eleştirerek yeni bir söylem düzeninin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada çocukluk sosyolojisi için ikilikçi (dikotomik) bilimsel paradigmalarda üretilen söylemin ve söylemsel alanların yeterli olmadığı tartışılarak sürece ve sürekliliğe vurgu yapan kavramların ve kategorilerin ön plana alınmasının önemi ifade edilmiştir.

Tablo 1. İkilikçi ve süreklilik paradigmalarının genel bir gösterimi

İkilikçi paradigmalara	Süreklilik paradigmaları
Doğu- Batı	Coğrafi Bütünlük, Farklılık ve Zamansallık Sürekliliği
Gelenek- Modern	Gelenek- Modern- Postmodern- Postyapısalcılık
Modern- Postmodern	Gelenek- Modern- Postmodern- Postyapısalcılık
Oryantalizm- Oksidentalizm	Söylemselden Karşı Söylemlere, Yorumlara ve Eylemlere
Pozitivizm- Yorumbilim	Farklı Bilimsel Paradigmalara, Eleştirel Yaklaşımlar
Biyolijizm- Sosyal Yapılandırıcılık	Evrim- Tarih- Arkeolojik- Bilişsellik – Sosyal- Kültürel
Gelişimsel Psikoloji -Çocukluk Sosyolojisi	Biyolojik- Zihin- Biliş- Aile- Çocuk – Çocukluk Sosyolojisi
Sosyal Demokrasi - Neoliberalizm	Tarım Öncesi- Endüstri Devrimi- Neoliberalizm – Demokrasi- Sosyal Demokrasi
Yetişkin – Çocuk	Birey- Erken Çocukluk- Çocukluk- Geç Çocukluk- Erken Yetişkinlik- Yetişkinlik
Evensellik – Kültürel Farklılık	Evensel- Parametreler- Paradigmalara- Toplumsal Farklılıklar – Kültürel Farklılıklar

Bu çalışma çocukluk sosyolojisi için sürekliliği önemseyen paradigmaları ön plana çıkarmaya çalışmıştır ve yeni çocukluk sosyolojisinin bu kapsamda ele alınması gerektiği tartışılmıştır. Batı'nın, Batı olmayan kültürlerle uzun

yıllar dayattığı ikilikçi düşünme yerini yerelliğe, özgünlüğe, farklılıklara, sürece ve sürekliliğe bırakması gerektiği tartışılmıştır. Dolayısıyla, bu çalışmada ikilikçi düşünme tarzının çocukluk sosyolojisine önemli bir katkısı olamayacağını ve bu ikilikçi düşünme yönteminden süreklilik arz eden bir düşünme yöntemine doğru yol almanın çocukluk sosyolojisi için daha verimli olacağı düşünülmektedir. Sürekliliğe vurgu yapan ve disiplinlerarası çalışmayı ön plana alan çocukluk sosyolojisi araştırmaları çocukların sorunlarını çözmede daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Şekil 1. Çocukluk sosyolojisinin temel boyutları ve konu alanları

Çocukluk sosyolojisinin, öncelikle çocukların kendi deneyimlerinden hareket etmesi gerektiği Şekil 1’de görülmektedir. Ayrıca, Türkiye’de çocukluk sosyolojisinin kendi dinamiği içinde anlaşılması için Osmanlı ve Türkiye tarihi çerçevesinde tartışmalar ve çalışmalar olması gerekmektedir. Yeni çocukluk sosyolojisinin ise farklı kültürler temelinde farklılıklara vurgu yaparak gelişebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca, çocukların homojen bir grup olmadığı, ekonomik, sosyal adalet ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik-

lerden etkilendiği göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı kültür içinde farklı koşulların farklı çocukları ve çocuklukları ortaya çıkardığı ve onları etkilediği düşünülerek yeni çocukluk sosyolojisi yeniden ele alınmalıdır. Diğer önemli bir boyut ise Batı'nın oryantalist düşünme yönteminden kurtularak Oksidentalizm, postyapısalcılık, postkolonyalizm ve postmodernizm gibi paradigmalara yapıbozuma uğratılması gerekmektedir. Şekil 1' de yansıtılan boyutlar tüm detayları içermemektedir. Fakat bu çalışmada verilmek istenen yeni çocukluk sosyolojisinin alanlarını ve boyutlarını kısaca tartışmaktır.

Çocukla İlgili Modernleşme Çabaları

Türkiye'nin modernleşme tarihi Osmanlı'nın Tanzimatı'ı kabul etmesinden itibaren verimli ve üretici bir biçimde tartışılmaktadır (Ahıska, 2006; Mardin, 2001). Modernleşme ve modernleşememe arasında kalan toplumun tarihsel olarak çözülememiş bir problemi olan çocuk/çocukluk konusu özellikle politik gündemde çok eksik kalmaktadır (Bumin, 2008; Öztan, 2009). Tarihsel olarak bakıldığında sanayileşme öncesinde çocuğun yetişkin gibi görülmesi, yetişkin gibi giydirilmesi, bireyselliğinin olmaması ve aşağılanması olumsuz algılanmasına yol açmıştır (Postman, 1995). Sanayileşme ve kentleşme döneminde köyden kente göçün sonucu olarak çocuk emeğinin sömürülmesi, ağır işlerde çalıştırılması ve kente ayak uyduramaması gibi durumlarla karşılaşmıştır (Aries, 1962). Savaş dönemlerinde en çok çocukların olumsuz etkilendiği ortaya çıkmıştır. Modern çağda 1948 İnsan Hakları Bildirgesi ile kadın, çocuk, işçi, göçmen hakları 1950-1980 arasında tüm dünyada tartışılmaya ve gelişme göstermeye başlamıştır (Dirican, 2018). I.Dünya Savaşı öncesinde çocukların korunması amacına yönelik birtakım girişimlerde bulunulmuştur, ancak savaş ortaya çıkınca resmi girişimler yarım kalmıştır. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, resmi olarak ilk defa 1923'te yayımlanmış ve daha sonra 1924'te onaylanmıştır. Bu önemli bildirme, çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarını içeren beş maddeden oluşturulmuştur ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından da imzalanmıştır. (Dirican, 2018). II.Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışıyla bildirme uygulanamamış ve yarım kalmıştır. Savaş sonrası, 1948'te İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabul edilmesiyle çocukların özgürlük ve hakları konusu gündeme getirilerek

daha kapsamlı bir Çocuk Hakları Bildirgesinin hazırlıklarına başlanmıştır. Özellikle II.Dünya Savaşında birincisinden çok daha fazla çocuk şiddete ve felakete maruz bırakılmıştır ve bunun tekrar olmaması için 20 Kasım 1959’da BM tarafından Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO, Türkiye’de bir kanun tasarısı hazırlanması için öneride bulunmuştur. 28-30 Haziran 1963’te ‘Türk Çocuk Hakları Beyannamesi’ UNESCO Türkiye Milli Komitesi Yönetim Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Tüm ülkelerin çocukları birinci gündem maddesine alınması bilinciyle, 1979 yılı BM tarafından Dünya Çocuk yılı olarak kabul edilmiştir. Cenevre İnsan Hakları Merkezi, UNICEF, WHO, ILO, UNESCO, Kızıl Haç ve Sivil Toplum Kuruluşlarının 10 yıl boyunca birlikte yapmış oldukları çalışmalarla Çocuk Hakları Sözleşmesi 20 Kasım 1989’da BM genel kurulunda kabul edilmiştir. Sözleşme 26 Ocak 1990’da imzaya açılmış ve aynı gün 61 devlet tarafından imzalanmıştır. Türkiye Devleti sözleşmeyi 14 Eylül 1990’da imzalamış, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal 30 Eylül 1990’da New York’taki BM zirvesine katılmıştır. Bu zirve gündemin tek maddesinin çocuk olduğu ilk BM zirvesidir. ABD ve Somali dışında 193 ülke tarafından onaylanan sözleşme, Türkiye’de 9 Aralık 1994’te TBMM’de kabul edilmiş 27 Ocak 1995’te imzalanmış ve resmi gazete de yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin temel ilkesi çocuğun yüksek yararı, aile içinde ve çevresinde korunması, kendisi ile ilgili kararlarda görüşünün sorulması ve görüş alınması esasına dayanmaktadır. Irk, dil, cinsiyet, etnik köken farklılığı gözetmeksizin 18 yaşına kadar olan bireylerin haklarını koruyan 54 maddelik bir sözleşmedir (Dirican, 2018). Açlıktan, yoksulluktan, ihmalden, sömürüden ve her türlü kötü muameleden uzak gelişimlerini gerçekleştirmeleri temel amaçtır.

Tarihsel olarak çocuğun dezavantajlı durumu artarak devam etmektedir. Küreselleşen ve şirketleşen dünyada çocuğun sadece piyasa için yetiştirilmesi hala en önemli sorundur (Mendel, 2005). Yukarıda bahsedilen çalışmalar ve sözleşmeler bulunmasına rağmen çocukla ilgili politik, eğitimsel, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan ilerlemeler yetersiz kalmıştır. Bu sözleşmelerde en önemli sorun çocukların yorumları ve deneyimlerinin göz önünde bulundurulmamış olmasıdır. Çocuklar üzerine kararlar yetişkinler tarafından alınmıştır ve aslında bu durumda yapıbozuma uğratılması gereken yetişkinlerin söylemi olmalıdır. Türkiye’deki çocukluk sosyolojisi alanının da benzer sorunlar yaşadığı söylenebilir.

Yukarıda belirtilen yasalar çocuklara belli haklar getirmesine rağmen eğitim alanında çocuklar ideolojiye uygun eğitim almaktadır. İktidarın, çocuklar üzerinde kendini en güçlü gösterdiği alanlardan biri de eğitimidir. Çocukların, eğitim süreçlerinde aktif ve yeterli olarak yer almaması iktidarın kendi düşünce sistemini çocuklara vermesi anlamına gelmektedir (Şen-türk & Turan, 2011). Bu açıdan yeni sosyoloji ile birlikte çocukların müfredat hazırlamada etkin rol oynaması beklenmektedir. Normalleştirme söylemi okullarda devamlı pekiştirilir. Öznenin erken dönemde iktidara uygun bir şekilde üretilmesi eğitim aracılığı ile meydana gelir (Foucault, 2000). Foucault (2000) için eğitim de bu anlamda bir büyük kapatılma alanı olarak görülmektedir. Eğitimde zayıf bırakılan ve söz hakkı az olan çocuklar okullardan çıktıklarında iktidarın istediği özneler olarak hem üretilir hem de bastırılırlar. Eğitim ayrıca neoliberal politikaların kendini gösterdiği alanlar olarak da yorumlanabilir ve her bir çocuk kapitalist sisteme girişimci olarak hazırlanır. Türkiye'deki eğitim sistemine bakıldığında öncelikli olarak iş alanları ön plana çıkmaktadır. Sistem eleştirisi yapabilen çocuklar okullarda yetişmemektedir. Özel ve devlet okulu ayrımı da çocuklar için eğitim eşitsizliğini getirmektedir. Yoksul bölgelerdeki çocukların eğitimleri ile zengin bölgelerdeki çocukların eğitimleri arasında önemli eşitsizlikler ve sosyal adaletsizlikler ön plana çıkmaktadır. Fakat yoksul ya da zengin çocuklar eğitim aracılığı ile toplumda normalleşme söyleminin içine dahil olurlar (Aka, 2004). Bu tür bir eğitim tarzı tekrar gözden geçirilerek, çocuklar yeni sosyoloji içerisinde daha eleştirel bir yaklaşım geliştirebilir. Eğitim alanı çocuklar için bir direnme alanı olarak görülebilir. Büyük kapatılma olarak görülen okullarda, çocuklar eleştirel pedagoji eğitimi olarak iktidarın normalleştirme söylemlerine direnç gösterebilir ve sosyal diyalog aracılığı ile kendi alanlarını yaratabilirler.

Modern Türkiye'de Çocukluk Sosyolojisi

Türk modernleşmesinden itibaren Türkiye'de çocukların milliyetçilik ilkesi çerçevesinde eğitim aldıkları söylenebilir (Öztan, 2009) . Eğitimin tek bir merkez tarafından titiz bir şekilde yürütülmesi, modern aklın nasıl işlediğinin en önemli göstergelerinden biridir. Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte diğer bir eğilim de dini öğelerin öğretilme isteğidir. Kemalist, dini, gelenek-merkezli, ulusçu, milliyetçi, ulus-milliyetçi gibi fikirler çocuklara çok erken dönemde verilerek çocuklardan bu sınırların dışına çıkmaması beklenmek-

tedir (Balibar, 2007; Öztan, 2009). Okul dönemlerinde bu fikirler çerçevesinde yapılan disipline edici etkinlikler çocukların sisteme uygun olarak ve özcü bir anlayışla eğitildiklerini göstermektedir (Bumin, 1998). Çocuklardan bu özcü anlayışları eleştirmesi o dönemler için beklenmemiştir ve zaten böyle özgürlükçü bir eğitim anlayışı da henüz tesis edilememiştir. Bir şekilde bu ideolojilerin Türk milletini bir arada tuttuğu söylenmektedir (Balibar, 2007). Her kültürün sosyolojisi ve tarihi farklı olduğu için çocukların da kültürel politikalar çerçevesinde yetişeceği kuşkusuzdur. Çocukların felsefe yapması ve eleştirel düşünmesi, içinde bulunulan dönemin eğitime bakış açısının değişimi ile mümkündür. Çocukların yaşamı ideolojiler tarafından çok erken yaşlardan itibaren belirlenmektedir. Çocuklar Türk toplumunda genel olarak yetişkin karşıtı ve ikincil olarak düşünüldüğü için birey olma özelliğini kaybetmektedir (Öztan, 2009). Özellikle çocuktan beklenen özellikler belirlidir ve çocukların bu çerçeve dışına çıkması mikro sosyolojik bir sendroma neden olabilmektedir. Çocuklardan yetişkinlik sürecine kadar belli tarihsel olayları, tarihi figürleri, kutsallığı, politik alanları, devlet kurumlarını, eğitimin amaçlarını ve gelenekleri eleştirmesi beklenmemektedir. Aile bireylerinin ve okul yönetiminin böyle bir eleştirinin yapılmasına izin vermediği bilinmektedir. Çocuk bu anlamda ideolojik olarak yetiştirilir ve sosyal bir inşadır. Çocuklar iktidarın çocuklarıdır. Eğitim müfredatlarının iktidar tarafından hazırlandığına bakılacak olursa açık ya da gizli müfredat takip edilerek iktidarın çocukluktan itibaren öznelere nasıl ürettiği ve normalleştirme söylemlerini nasıl oluşturduğu görülebilir.

Çocukluk sosyolojisi böylece aslında politik bir çocukluk sosyolojisine dönüşür. Bu fikirlere ek olarak 1980 sonrası global neoliberal politikaların da eklenmesiyle çocuklardan bu neoliberal ideolojiye hizmet etmesi beklenmektedir ve geleceğin çocukları ekonomi içinde yer alacak bir işçiye dönüştürülürler (Harvey, 2007; Mendel, 2005). Hatta Türkiye’deki çocuk derneklerine bakıldığında 15 yaş üzeri çocukların projelerle piyasalara yetiştirildiği görülmektedir.¹ Çocukların sanata, müziğe, spora ve diğer becerilere süreklilik içerisinde teşvik edildiği çok nadir görülmektedir. Ekonomileri ve piyasaları iyileştirmek için maddi olanaklar ve fonlar hızlı bulunurken ve bütçeler aktarılırken, çocukların bu sanatsal alanlarda yoğunlaşması için

¹ Adana Uçan Balonlar Derneği (Adana Sokak Çocukları Derneği) genelde 15 yaş üstü çocuklara mesleki eğitim vererek çocukları işe yerleştirmektedir. Umut Çocukları Derneği’nin de 16 yaş ve üstü çocuklar ile meslek edindirme projeleri bulunmaktadır.

bütçe çok sınırlı aktarılır ve çoğu çocuğun hedefine ulaşmasına izin verilmez. Çocuk neoliberal ideoloji için bir sektörel çocukluk haline getirilir (Harvey, 2007).

Oryantalist düşüncenin de hakim olması Türkiye'nin kendi çocukluk sosyolojisini daha iyi bir noktaya getirmesine engel olabilmektedir. Oryantalizme tepki olarak doğan Oksidentalizm paradigması ile Batı eleştirilebilir. Fakat sadece Oksidentalizm paradigması ile hareket edilirse ikilikçi düşünce pekiştirilmiş olur (Ahıska, 2006). Dolayısıyla Oksidentalizmden hareket ederek ve onu aşmaya çalışarak yeni paradigmalarda çocukluk yeniden yorumlanabilir. Batı'nın yarattığı Doğu-Batı ayrımını ölçüt almadan toplumlar ve topluluklar bu tür ikilikçi düşünce sistemlerini eleştirerek kendini yeniden sosyal diyalog aracılığı ile kurabilir. Herhangi bir coğrafik yönü ve lineer zamanı olmayan bir noktadan başlayarak yeni tartışmalar açılabilir. Böyle bir tartışma zemini özcü olmayan bir yaklaşımı benimsemek anlamına gelmektedir. Batı, Doğu, Ben/Öteki, din belli bir ideoloji ile özcü temelde diyalog geliştirmek sorunlarının aşılmasına neden olabilir. Fakat doğrudan çözüm yerine yeniden özcü olmayan bir inşa çocukların ne olduğu ve toplumdaki varlıkları çocuklarla konuşularak derinleştirilebilir. Modern Türkiye'de çocukluk sosyolojisi büyük oranda Batı'nın etkisi altındadır ve çocuk işçiliği, çocuk istismarı ve eğitim eşitsizliği gibi sorunlar büyük oranda çözülememiştir. Türkiye'de modernleşmenin en zayıf halkalarından biri çocuklar olduğu aşikardır. Çocukların doğu-batı ikiliğini aşarak yeni bir paradigma ile kendini oluşturmaları gerekmektedir. 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'de böyle bir gelişmeden bahsetmek zordur, çünkü çocukların özellikle eğitim sistemi altında dönüşüm yaratabilecek fikirlerinin göz önünde bulundurulmaması modern Türkiye'nin en büyük sorunları arasında yer almaktadır. Bu sorunlara bağlı olarak Türkiye, yeni çocukluk sosyolojisine evrilebilir, ancak ikilikçi doğu-batı söylemi Türkiye'yi çözüm üretmede zorlayabilir.

Yeni Çocukluk Sosyolojisine Doğru

Yeni çocukluk sosyolojisi çocukların bir özü ve belirlenmiş bir doğası olmadığı kabulüne dayanmaktadır (Gittis, 2009). Batı merkezli kuramların çocukluğu nedensel ilişkilere ve biyolojik anlamda gelişimsel süreçlere dayandırması, Türkiye'de çocuklukla ilgili yapılan çalışmaların da temelini

oluşturmuştur ve Batı merkezli bir çocukluk anlayışı benimsemiştir. Piaget, Kohlberg, Freud, ve Vygotsky gibi araştırmacıların epistemolojilerine bağlı kalarak Türkiye’de Batı temelli evrenselliğe inanan bir çocukluk sosyolojisi yaratılmıştır. Fakat posyapısalcılık, postmodernizm ve postkolonyal çalışmalar ile birlikte evrensellik iddiası yapıbozuma uğratılmıştır (Gürdal, 2013).

Yeni çocukluk sosyolojisinde çocuklar birey temelli yorumlanmış ve yetişkin-çocuk karşıtlığı ilişkisinden ziyade sürekliliğe vurgu yapılmıştır. Çocuklar her türlü ideolojiye maruz kalan pasif özneler yerine kültürel, sosyal, politik, felsefi ve ekonomik konuları tartışabilen ve buldukları kuruma etkide bulunabilen varlıklar olarak düşünülmeye başlanmıştır (Mayall, 2000). Dolayısıyla çocuklar etkilenen olma durumundan çıkan katılımcı bir yaklaşımla etkileyebilen ve etkilediği kurumun sonuçlarını görebilen bireyler olarak yorumlanmaktadır (Mayall, 2013). Çocuklar kapalı sistem içerisinde ve ikincil olarak büyüyen bireyler olmaktan ziyade açık bir toplumun aktörleri olarak yorumlanmışlardır (Mendel, 2005). Çocuklar kendilerinin belirlemediği ve kendilerini belirleyen çocukluk sözleşmelerini eleştirebilen ve kendi varlıklarını tayin edebilen bireyler olarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Dünyada ve Türkiye’de yeni çocukluk sosyolojisi ile ilgili çalışmalar genelde münferit kalmakta ve bu çalışmaların toplumun geneline yayılmadığı görülmektedir (Gürdal, 2013; Onur, 2007; Sözen, 1986; Sözer, 2003; Şen, 2011). Tarihselliğin getirdiği sorunların sosyal diyalog ve diyalojik iletişimle çözülememesi yeni çocukluk sosyolojisinin toplumda istenen yankıyı bulmadığını göstermektedir. Geçmişten geleceğe doğru bir süreç yaşayan çocuk Türkiye’de ve birçok ülkede hala en dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır (Mayall, 2013; Mendel, 2005). Yeterli politikaların geliştirilememesi ve bu politikalar geliştirilirken çocukların kendi deneyimlerinin sorulmaması sorunların çözülememesine neden olmaktadır. Örneğin, okullar, belediyeler, kaymakamlıklar, üniversiteler çocuklara platformlar sağlayarak çocukların kendilerini ifade etmesine olanak sağlayabilir. Çocukların eleştirel bir bakışla kendilerini ifade edebilecekleri platformlar konusunda yetersizlikler söz konusudur. Çocuk ile ilgili projelerde bile büyük oranda yetişkinler konuşarak çocuklar adına kararlar almaktadır. Dolayısıyla, çocukların okullardan eğitim politikalarına kadar aktif rol almaları ve kendilerinin konuşabildikleri platformlarda yer edinmeleri önemlidir.

Yeni çocukluk sosyolojisinin aslında dünya genelinde yeterli düzeyde yer bulamaması kronik bir sendromdur. Çocuk hakları sözleşmelerinin içinde çocuğun kendisi aktif olarak yer almamaktadır (Mayall, 2000). Çocuklar UNICEF, Uluslararası İş Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler için sadece birer sayıdan ve rapordan ibarettir. Ülkeler her yıl düzenli olarak Birleşmiş Milletler'e, Avrupa Birliği'ne çocukların durumunu rapor etmektedir ve aslında bu raporlara rağmen çocukların durumlarında gerçekçi anlamda bir iyileşme görülememektedir. Dünyada çocuklar daha fazla dezavantajlı duruma doğru gitmiştir. Neoliberal ekonomiler çocukların durumuna göre somut çözüm geliştirmede yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla bu tarihsel ve arkeolojik sendrom makro-mezo-mikro seviyede her alanda hissedilmektedir (Şirin, 2018). Thatcher ve Reagan'ın ilanı ile birlikte 1980'lerden itibaren neoliberalizm ile birlikte kurumlara güvenilemeyeceği ortaya çıkmıştır. Kurumların sadece ekonomi temelli düşünmesi aslında yeni bir çağın da başlayabileceği işaretlerini vermektedir. Çocukların ekonomik, kültürel, sosyal ve politik özgürlükleri olmadığı için toplumda en kırılgan yapıya sahip bireyler olduğu söylenebilir (Mendel, 2005). 15. yüzyıl kolonyal ve 20.yüzyıl emperyal tarihlerinden günümüze kadar gelen Anglo-Amerika ve benzeri ülkeler (Fransa, İspanya, Portekiz, Rusya, Hollanda, Almanya gibi) neoliberal tuzağında çocukları gerçek anlamda önemsemedikleri ortaya çıkmıştır. Şu anda tüm dünyayı etkileyen Korona günlerinde neoliberalizmin hedeflerinin her şeyin önünde tutulması bizlere güvenilir bir dünyanın olmadığını göstermiştir. Uzun bir süre önce Adorno (1998) ve arkadaşları Holokostun merkez yeri olan Auschwitz'den sonra eğitim olamayacağını vurgulamış ve çocuklara ilk öğretilecek şeyin eleştiri kültürü olduğunu vurgulamışlardır. Yeni çocukluk sosyolojisi, neoliberal politikaları eleştirerek çocukların piyasa ve sektör ürünü olmalarını engellemesi gerekmektedir (Akbaş ve Atasü, 2009). Neoliberal politikaların devam ettirilmesi için bilinçli olarak sosyalizm ve komünizmden bahsedilmesi popülist bir düşüncenin ürünü olarak görülmelidir (Giroux, 2002; McLaren ve Jaramillo, 2010). Sosyal demokrasi ise aslında neoliberalizmin içinde saklandığı bir kılıf olarak görülebilir. Yeni çocukluk sosyolojisi paradigması içerisinde çocuklar bu tür sosyal, ekonomik ve politik konuları eleştirerek yeni bir toplum anlayışı geliştirebilir. Böyle bir toplum anlayışında bir sonucun ve somut bir ürünün olduğu anlaşılmalıdır. Yeni çocukluk sosyolojisi sürekliliğe, sürece, eleştireliliğe ve çoklu yorumlara önem vermektedir.

Batı temelli çocukluk anlayışlarından sıyrılarak, Türk toplumu yeni bir paradigma belirleyerek ilerleyebilir. Antropolojik anlamda başka kültürlerdeki çocukluk anlayışları ile karşılaştırılarak yeni bir oluşum yaşanabilir. Ayrıca Türk toplumunda yaşayan çocuklar sosyal diyalog aracılığı yeni bir alan açabilir (Falzon, 2001). Dolayısıyla, yeni çocukluk sosyolojisi anlayışı ile çocukların sivil ve devlet kurumlarının bazılarında etkin rol oynamasına izin verilerek bir dönüşüm yaratılabilir. Foucault’nun dediği gibi iktidar her yerdedir ve eğer iktidar her yerde ise çocuklar da eleştirel pedagoji ve bakışlarla buldukları topluma katkılarda bulunabilir. Çocuklar okullarda ve aile içinde katılımcı demokratik koşullarda yer almadığı sürece büyük kapılmanın içinde yer alacağı aşikardır. Çocuklara daha fazla alan ve kendilerini ifade edebilecekleri platformlar yaratarak toplumsal dönüşüm sağlanabilir. İktidar tarafından okullarda iktidara uygun özneler olarak üretilmeden önce çocuklara sosyal diyalog hakkı verilebilir. Sadece aile ve okul çerçevesinde düşünülen ve diğer kurumlardan kopuk olan çocuklardan dönüşüm yaratması beklenemez. Çocukların değişimi yaratabilecek bireyler ve etkin özneler olarak görülmesi Türk toplumu için yeni olanakları göstermektedir. Ayrıca, çocukları sektöre ve neoliberal politikalara göre yetiştiren toplum anlayışı yerine çocukları sosyal diyalog aracılığı ile farklı paradigmalara göre yetiştiren yeni düşünme alanları açılabilir.

Bu farklı paradigmlar özcü olmayan, Batı-Doğu ikiliğinden hareket etmeyen, Batı’nın belirlediği sınıflandırmaların dışına çıkabilen, yerel toplulukların (Maori, Barasana, Navajo, Amish, Tuaregler, Yörükler...) düşünce sistemlerini göz önünde bulundurabilen, ekonomik sınıflandırmanın dışında düşünebilen ve çocukların toplumun birçok politik ve bürokratik katmanlarında yer alabilen, çocukların kendilerini özgürce ifade edebileceği platformlarda kendini, toplumu ve toplumsal kurumları yorumlayabilen sistemleri içermektedir.

Sonuç

Türkiye’de çocukluk sosyolojisi diyalektik yöntem ve diyalojik etkileşim ile birlikte yeni bir çocukluk sosyolojisine evrilebilir. Çocukların kurumlarda, sosyal yaşamda ve aile içerisinde aktif rol alarak bir dönüşüm yaratabilme olanaklarının olması gerekmektedir. Bu refleksif temelli çalışmada ikilikçi bir paradigmadan süreklilik içeren bir paradigmaya doğru yol alınması

gerektiği vurgulanmıştır. Tanzimat'tan itibaren Türk toplumunun her şeye geç kalmışlık ve aciliyet duygusuyla Oryantalist düşüncenin tuzacağına düşülerek Doğu-Batı ikilemi yaşaması çocukluk sosyolojisinin de bu ikilem içinde yaşanmasına neden olmuştur. Çocuklar bireyler olarak kendi söylemlerini özgürce ifade edemediği ve değişim yapabileceklerini göremediği sürece yetişkinler tarafından kurulan dünya içerisinde çocuk sorunlarının kuramsal ve pratik olarak çözülmesi zor görünmektedir. Gelenek, kutsallık, ideoloji, evrensellik gibi düşüncelerin çocuklarla birlikte eleştirilerek ilerlemesi yeni çocukluk sosyolojisinin imkanlarını göstermektedir.

Bu açıdan yeni çocukluk sosyolojisi paradigmasında çocuklar erken dönemden başlayarak sosyolojik, politik, felsefi, kültürel, kentsel ve ekonomik konuları tartışarak ve eğitim alanında da müfredatı öğretmenlerle birlikte belirleyerek daha demokratik, adil ve eşitlikçi bir toplum modeline doğru ilerleyebilir. Sürekliliğe vurgu yapan, sürece önem veren, yeni söylem alanları açabilen, katılımcı roller alabilen ve dönüşüm yaratabilen çocuklar ile birlikte yeni çocukluk sosyolojisi bağımsız bir disiplin olarak disiplinlerarası bir yöntemle direnme alanları oluşturabilir. Yeni çocukluk sosyolojisinde en büyük tehlikenin geç kapitalizm ya da diğer adıyla neoliberal politikalar olabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü neoliberalizm çağında çocuklar geleceğin girişimcileri, ekonomiye katkı verenler, işçi çocuklar/bireyler ve sektöre göre yetiştirilen bireyler olarak görülürler. Çocukluktan itibaren çocuklara aslında temel ekonomik yapıda mavi ve beyaz yakalı sınıfların bireyleri olduğu pekiştirilir. Neoliberalizm bu düşüncesini uygularken özgürlük, özerklik, ilerlemecilik, demokrasi, sosyal demokrasi, özgür irade ve eleştirelilik değerlerini kullanarak yapmaktadır. Bu nedenlerden ötürü yeni çocukluk sosyolojisi alanı bu tuzaklara düşmeden neoliberal politikalara karşı çıkabilen, bu politikaları yapıbozuma uğratabilen ve direnmenin olanaklarını çocuklarla birlikte düşünen özerk bir disiplindir. Türkiye'de çocukluk sosyolojisi alanında çalışan sivil toplum örgütleri ve akademik dünya eyleme ve dönüşüme yönelik eleştirel düşünebilen çocuklar için çalışması gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Childhood Sociology in Turkey

*

Özlem Aydoğmuş Ördem
Çukurova Üniversitesi

Sociology of childhood in Turkey can evolve into a new childhood sociology and dialectical method with dialogic interaction. Children should have the opportunity to create a transformation by taking an active role in institutions, social life and family. In this reflexive-based study, it was emphasized that a path should be taken from a binary paradigm to a continuum paradigm. Since Tanzimat, the Turkish society has been trapped by Orientalist thought with the feeling of being late and urgent for everything, and the East-West dilemma has caused childhood sociology to live in this dilemma. As long as children cannot freely express their own discourse as individuals and see that they can make change, it seems difficult to solve the problems of children theoretically and practically in the world established by adults. The progress of thoughts such as tradition, holiness, ideology, and universality by criticizing them with children shows the possibilities of the new childhood sociology.

In this respect, in the new childhood sociology paradigm, children can advance towards a more democratic, fair and equitable society model by discussing sociological, political, philosophical, cultural, urban and economic issues and determining the curriculum together with teachers in the field of education. With children who emphasize continuity, attach importance to the process, open new areas of discourse, take participatory roles and create transformation, new childhood sociology as an independent discipline can create areas of resistance with an interdisciplinary method. We can say that the greatest danger in the new childhood sociology may be late capitalism, or neoliberal policies. Because in the age of neoliberalism, children are seen as entrepreneurs of the future, contributors to the economy, working children / individuals and individuals raised according to the sector. From childhood, it is reinforced that children are actually members of the blue and white-collar classes in the basic economic structure. Neoliberalism ap-

plies this idea by using the values of freedom, autonomy, progressivism, democracy, social democracy, free will and criticism. For these reasons, the new field of childhood sociology is an autonomous discipline that can oppose neoliberal policies, deconstruct these policies and consider the possibilities of resistance together with children, without falling into these traps. working in the field of sociology of childhood in Turkey, civil society organizations and the academic world should work for children who can think critically and to transform into action.

This study addresses the sociology of childhood in Turkey in the framework of a critical reflection. In this context, Duality and childhood sociology with an emphasis on continuity in Turkey have been discussed. In reflexive studies, the researcher thinks critically about a certain subject and classifies the concepts (Morley, 2014). In such studies, the researcher tries to bring new interpretations based on his experiences and observations after reading the literature in his special discipline (Daley, 2010). Reflexive studies are exploratory and processional, and their interpretations are idiographic (Morley, 2014). The most important feature of reflexive studies is to categorize their experiences and interpret them critically. In addition, Foucault (1972) and Said(1977) help the emergence of a new discourse order by criticizing the discursive order. In this study, it was argued that the discourse and discursive fields produced in binary (dichotomous) scientific paradigms are not sufficient for childhood sociology, and the importance of putting concepts and categories that emphasize process and continuity in the foreground is emphasized.

With the new understanding of childhood sociology, a transformation can be created by allowing children to play an active role in some civil and state institutions. As Foucault said, power is everywhere, and if power is everywhere, children can contribute to their society with critical pedagogy and gaze. It is obvious that unless the children take part in participatory democratic conditions in schools and families, they will be in the big closure. Social transformation can be achieved by creating more space for children and platforms where they can express themselves. Children can be given the right to social dialogue before they are produced by the government as subjects suitable for power in schools. These different paradigms are non-essentialist, do not act from the West-East duality, can go beyond the classifications determined by the West, take into account the thinking systems of

local communities (think outside the economic classification and It includes systems that can take place in many political and bureaucratic layers and that can interpret themselves, the society and social institutions on platforms where children can express themselves freely.

In the new childhood sociology, children are interpreted on an individual basis and continuity is emphasized rather than an adult-child opposition relationship (Mayall, 2013). Children began to be considered as entities that can discuss cultural, social, political, philosophical and economic issues and have an impact on their institution, rather than passive subjects who are exposed to all kinds of ideologies (Mayall, 2000). Therefore, children are interpreted as individuals who can influence with a participatory approach that emerges from being affected and can see the results of the institution they affect.

Kaynakça / References

- Adorno, T. W. (1998). Education after Auschwitz. *Critical models: Interventions and catchwords*, 191, 204.
- Ahuska, M. (2006). Occidentalism and registers of truth: The politics of archives in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 34, 9-29.
- Aka, A. (2004). Foucaultcu perspektiften disiplinler iktidar teknikleri ile bireyselliğin üretilmesi. *Eğitim, Bilim ve Toplum*, 2(28), 28-40.
- Araz, Y. (2013). Osmanlı toplumunda çocuk olmak. Kitap Yayınevi: İstanbul
- Aronowitz, S., ve Giroux, H. A. (2003). *Education under siege: The conservative, liberal and radical debate over schooling*. Routledge.
- Akbaş, E., Atasü T., R. (2009). Modern çocukluk paradigmasının oluşumu-eleştirel bir değerlendirme, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 1(20), 95-103.
- Akyüz, Y. (1982). *Türk eğitim tarihi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi: Ankara.
- Akyüz, Y. (2011). Osmanlı döneminden cumhuriyete geçilirken eğitim-öğretim alanında yaşanan dönüşümler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(2), 9-22.
- Aries, P. (1962). *Centruies of childhood*. (Çev. R. Baldick), New York: Vintage Books, A Division of Random House, USA.
- Balibar, E. (2007). *Ulus biçimi: Tarih ve ideoloji*. Metis Yayınları: İstanbul.
- Bumin, K. (1998), *Batı’da devlet ve çocuk*. Yol Yayınları: İstanbul.
- Corsaro, W. A. (2017). *The sociology of childhood*. Sage publications.
- Daley, A. (2010). Reflections on reflexivity and critical reflection as critical research practices. *Affilia*, 25(1), 68-82.

- Deniz N. (2008). *Tanzimat romanında babasız kahramanlar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi: Balıkesir.
- Dirican, R. (2018). Tarihi süreçte çocukluk ve çocuk hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(2), 51-62.
- Eraslan, L. (2015). *Farklı perspektiflerden çocukluk ve sosyolojisi*. Vize Yayınları: Ankara.
- Ercan, R. (2011). Modern çocukluk paradigması. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 3(2), 85-98.
- Falzon, C. (2001). *Foucault ve sosyal diyalog: Parçalanmanın ötesi*. (Çev. Hüsamettin Arslan). Paradigma Yayınları: İstanbul.
- Foucault, M. (1972) *The Archaeology of knowledge*. Routledge: London.
- Foucault, M. (2000). *Büyük kapatılma* (Çev. I. Ergüden ve O. Akinhay). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Giroux, H. (2002). Neoliberalism, corporate culture, and the promise of higher education: The university as a democratic public sphere. *Harvard educational review*, 72(4), 425-464.
- Gittins, D. (2009). *The Historical construction of childhood: An Introduction to childhood studies*. (Der. Mary Jane Kehily). UK: Mc Graw Hill, London.
- Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve çocukluğun sosyolojisi bağlamında çocuk hakları. *Sosyoloji Dergisi Armağan Sayısı*. 1(1), 1-22.
- Gürdal, A.D. (2013). Sosyolojinin ihmal edilen kategorisi çocuklar üzerinden çocukluk sosyolojise ve sosyolojiye bakmak. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 15(4), 1-26.
- Harvey, D. (2007). Neoliberalism as creative destruction. *The annals of the American academy of political and social science*, 610(1), 21-44.
- Heywood, C. (2017). *A history of childhood*. John Wiley & Sons.
- Jenks, C. (1996) *Childhood*. Routledge: London.
- Lewis B.(1991). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. (Çev. M. Kıratlı.). TTK Basım Evi: Ankara.
- Mardin, Ş.(2001). *Türk modernleşmesi*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Mardin Ş. (2009), Tanzimat'tan sonra aşırı batılılaşma. (Der. M. Türköne ve T. Önder.), *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Mayall, B. (2000). The sociology of childhood in relation to children's rights. *Int'l J. Child. Rts.*, 8, 243.
- Mayall, B. (2013). *A History of the sociology of childhood*. IOE Press: London.
- McLaren, P., ve Jaramillo, N. E. (2010). Not neo-Marxist, not post-Marxist, not Marxian, not autonomist Marxism: Reflections on a revolutionary (Marxist) critical pedagogy. *Cultural Studies? Critical Methodologies*, 10(3), 251-262.

- Mendel, G. (2005). *Son sömürge çocuk: sosyo-psikanaliz açıdan otorite*. Cem Yayınevi: İstanbul.
- Meriç C. (1983). *Batıda ve bizde aydının serüveni: Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi C.1.*, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Moran B. (2010). *Türk romanına eleştirel bir bakış-1: Ahmet Mithat’tan Ahmet Hamdi Tanpınar’a*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Morley, C. (2014). Using critical reflection to research possibilities for change. *British Journal of Social Work*, 44(6), 1419-1435.
- Oakley, A. (1994) Women and children first and last: parallels and differences between children’s and women’s studies. In Mayall, B. (ed) *Children’s Childhoods: Observed and Experienced*. Falmer Press: London.
- Onur, B. (2007). *Çocuk, tarih ve toplum*. İmge Kitabevi: Ankara.
- Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı toplumunda aile*. Timaş Yayınları: İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2015). *Batılılaşma yolunda*. İnkılap Yayınları: İstanbul.
- Özarlan, A. D. (2016). *Çocuk ve çocukluk sosyolojisi*. Resse Yayınları: İstanbul.
- Öztan, G. (2009). *Türkiye’de çocukluğun politik inşası*. Basılmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Parla, J. (1990). *Babalar ve oğullar: Tanzimat romanının epistemolojik temelleri*. İletişim Yayınları: İstanbul
- Parla, J. (2012). *Efendilik, şarkiyatçılık, kölelik*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Postman, N. (1995). The disappearance of childhood. 1982. *Vintage: New York*.
- Sağlam, M., ve Aral, N. (2017). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 1(2), 43-56.
- Said, E. (1977). *Orientalism*. Penguin: London.
- Sözen, A. G. E. (1986). Sosyolojik açıdan çocuk suçluluğu ve Paşakapısı Cezaevi’nde bir deneme. *Sosyoloji Konferansları*, 21, 261.
- Sözer, A.M. (2003). Çocukluk ve çocuk haklarının tarihsel gelişimi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 179-185.
- Şen, B. G. (2011). Çocuk sosyolojisi bağlamında ailelerin çocuklarına bakış açılarının değerlendirilmesi: Elazığ ili örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Şentürk, İ., ve Turan, S. (2012). Foucault’un iktidar analizi bağlamında eğitim yönetimine ilişkin bir değerlendirme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 18(2), 243-272.
- Şirin M. R. (1999), Modern çocukluk paradigması. *Kadınlar ve çocuklar, Düşünen Siyaset*, 5, Ankara.

Şirin, M. R. (2018). Çocuk ve çocukluk: Kültürel ve sosyolojik boyut. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2(3).5-13.

Yılmaz, E. (2017). Türkçe çocuk gazetelerinde osmanlı kimliği (1869-1908). *Kebikec: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmalı Dergisi*, 43.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ördem Aydoğmuş, Ö. (2020). Türkiye’de çocukluk sosyolojisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(31), 4469-4492. DOI: 10.26466/opus.727041